

УДК 94(477)

Мельничук О.А. Фінансова система соціального страхування в Україні у 1920-х рр. // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 376-377. – С. 152-157.

О.А. Мельничук

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ У 20-ТІ РР. ХХ СТ.

The financial system of organs of social insurance of soviet Ukraine in the 20-ties of XX century is elucidated in the article. The author gives general characteristics of insuring and insured people, exposes the order of setting down the account and penalty of insurance payments. On the basis of analysis of various sources and literature the peculiarities of the causes of difficult financial situation of the Ukrainian insurance organs are substantiated.

Перехід до ринкових відносин в умовах нової економічної політики з усією гостротою поставив перед більшовиками проблему соціального захисту пролетаризованих верств населення. При відродженні капіталістичних елементів в економіці такий захист мав не стільки економічне, скільки політичне значення. Саме тому, зважаючи на фінансову неспроможність, радянська держава змушена була проголосити про відродження соціального страхування, яке ставало провідною організаційно-правовою формою соціального забезпечення трудящих. Оскільки соціальне страхування розглядалося більшовиками як атрибут капіталістичного суспільства, то при впровадженні його зміст мав бути пристосований до комуністичної доктрини суспільного розвитку. Це в повній мірі стосувалося і фінансової системи, в основу якої мав лягти принцип диктатури пролетаріату.

Метою даної статті є висвітлення основних засад та принципів фінансової системи соціального страхування в Україні та втілення їх в життя через діяльність страхових органів.

Дана проблема не знайшла широкого висвітлення в історичній літературі, за винятком окремих праць із соціального забезпечення даного періоду[1-4].

Однак, нормативна база фінансової системи соцстраху представлена в загальних та спеціальних збірках[5-9]. В 1920-х рр. з'явилися декілька популярних праць з даної теми[10,11]. Стан фінансової системи страхових органів відображають опубліковані фінансові та статистичні звіти страхових органів[12-16]. Окремі аспекти можна почерпнути із архівних матеріалів та періодичної преси того часу.

Відповідно до діючого законодавства фінансову систему соціального страхування 1920-х рр. в Україні складали: страхові внески, встановлені в процентному відношенні до заробітної плати; пеня, нарахована на страхувачів за несплату в строк страхових внесків; штрафи, що накладалися на страхувачів за недотримання положень закону та правил про працю та соціальне страхування; відсотки на капітали, доходів від підприємств, установ та інших надходжень.[5, Ст.177.] Страхові внески становили основу бюджету соціального страхування. Їх сплата покладалася на підприємства, установи, господарства та осіб, що використовували найману працю, без права обкладення застрахованого чи вирахування із його заробітної плати.[5, Ст.175].

Перші спроби практичної організації роботи по збиранню страхових внесків в Україні розпочалися майже одразу після запровадження соціального страхування. За обіжником НКСЗ від 15 лютого 1922 р. підприємства, установи та організації мали сплатити страхові внески за січень та лютий до 1 квітня 1922 р. За інші – до 7 числа наступного місяця. Щомісячно завідувач Губсоцзабезом був зобов'язаний надсилати в центр відомості про надходження страхових внесків. За несвоєчасність сплати керівники підприємств притягувалися до кримінальної відповідальності у вигляді штрафу в 10-ти кратному розмірі або позбавлення волі до 6 місяців[17, арк.2].

Фактично лише з березня 1922 р. розпочинається організація збору страхових внесків на місцях. Так, перша нарада страхової колегії при Подільському губсоцзабезі, яка відбулася 18 березня 1922 р. поставила питання про негайне видання Губвиконкомом наказу про розміри страхових внесків, постанови про обов'язкову реєстрацію підприємств та встановлення ними

розміру мінімальних витрат на надання медичної допомоги до фактичного запровадження страхування. Прийнято рішення про відкриття поточного рахунку страхового відділу в Державному банку та видання інструкції всім повітовим відділам соціального забезпечення про запровадження страхування. 23 березня було видано наказ №121 Подільського губвиконкому, в якому визначалися страхові внески для державних, кооперативних, громадських, комісійних, орендних та приватних підприємств[18, арк. 15 зв., 43].

До 1 жовтня 1922 р. Головоцстрах УСРР не мав даних для повного фінансового аналізу діяльності органів соціального страхування. За вибірковими даними на цей час страховими касами України було зібрано 5 562 274 крб.(в грошових знаках), а з транспортними касами – 6 479 834 крб. Однак, 70% усіх страхових внесків поступило із державних підприємств. Приватні підприємства намагалися ігнорувати вимоги страхових органів, або ж приховувати реальну заробітну плату. Як наслідок сума заборгованості на 1 жовтня 1922 р. перевищувала 7 млн. крб.[19, с. 20-21].

Вирішенням даної проблеми мало стати запровадження відповідальності страхувачів за порушення законів про соціальне страхування. Так, ще обіжником НКСЗ УСРР від 6 травня 1922 р. осіб, винних у несвоєчасному представленні встановлених форм звітності по фондах соціального страхування пропонувалося притягувати до кримінальної відповідальності за ст. 108 КК УСРР, як за халатне відношення до службових обов'язків. Власники чи відповідальні працівники за ухилення від сплати їх підприємствами страхових внесків підлягали покаранню за ст. 132 КК УСРР [7, с. 129-130]. Так, на засіданні Вінницької страхкаси від 19 травня 1922 р. за несплату страхвнесків було прийняте рішення притягнути до Ревтрибуналу за порушення робітничого законодавства: правління губсоюзу, адміністрацію суперфосфатного заводу, торговельно-заготовчий відділ Поділляцукру.[18, арк.2].

Якщо санкції влади в повній мірі стосувалися підприємств недержавної форми власності, то згідно телеграми Раднаркому УСРР №7761 від 23 червня 1922 р. для державних підприємств [18, арк. 39], а також згідно обіжника ЦК

КП(б)У від 24 серпня 1922 р. для партійних організацій, зменшувалися розміри внесків на 20% та скасовувалася заборгованість із сплати до 1 червня 1922 р. З цього часу в кошториси всіх наркоматів і центральних установ, що знаходилися на державному бюджеті пропонувалося включати кредити на державне страхування [18, арк. 84,95].

Загалом на січень 1923 р. за нормальним тарифом сплачували внески 60% підприємств та установ, за пільговим тарифом – 40%. В середньому соцстрах отримував 21% від розміру заробітної плати. На жаль, НКСЗ УСРР не подає даних про обсяги зібраних страхових внесків, однак комісією Раднаркому було встановлено, що збирається лише 1/3 призначених платежів. Стало зрозуміло, що такі тарифи є непосильними для платників і навіть шкідливими для соцстраху, оскільки неодноразові анулювання заборгованостей компрометували саму ідею соціального страхування. Тому після переходу соціального страхування із НКСЗ до НКП, постановою ВУЦВК та РНК від 27 квітня 1923 р. були переглянуті розміри страхових внесків на всі види страхування в Україні в бік їх зменшення. Особливі пільгові тарифи передбачалися для державних підприємств, професійних спілок та партійних організацій. Протягом усього періоду функціонування соціального страхування в Україні діяв найнижчий страховий тариф. Це пояснювалося великою кількістю великих державних підприємств важкої промисловості. Якщо, наприклад на 1925 р. в Росії вони становили 48,7%, то в Україні – 62% [4, с. 113]. На 1 квітня 1926 р. по Україні за пільговим тарифом сплачували внески за 63,9 % застрахованих, в той час як за нормальним лише 36,1 % [20, с. 23].

Однак, і при нових тарифах забезпечити повне збирання страхових внесків виявилось не так легко. Незважаючи на збільшення обсягів збору страхових внесків за 1923 р. у 2,5 рази [11, с.10], ситуація залишалася складною. Так, в Донецькій губернії з найбільшою кількістю застрахованих (280 тис.) за 1922/23р р. надійшло лише 60% запланованого обсягу страхових внесків. Найбільшими неплатниками виявилися: Донвугілля, Південьсталь, Хімвугілля, Південьмаштрест. В той же час витрати страхкас Донбасу постійно зростали.

Якщо у квітні 1923 р. ними було використано 115% від суми зібраних внесків, то в червні вже - 156% [21, с. 21]. Таким чином місцеві страхові каси для видачі допомог використовували дотації Головоцстраху. В Кременчуці, борючись із заборгованістю по сплаті страхових внесків, злісних неплатників викликали на наради страхових органів [18, с.36-37].

Систематичну звітність страхових органів в Україні вдалося налагодити лише у другій половині 1922/23 р. До 1 жовтня 1923 р. вона велася у радзнаках, після чого була переведена на обрахунок у червінцях. Перший повний фінансовий звіт та аналіз фінансового становища соціального страхування на Україні за першу половину 1923/24 р. був опублікований головним управлінням соціального страхування НКП у вересні 1924 р. У звіт були включені дані, що надійшли на 1 квітня 1924 р. від 115 страхових та однієї дорожно-будівельної каси дев'яти губерній України. Страхові каси представили звіти по страхуванню 46 409 тарифікованих підприємств, установ та господарств, в яких зареєстровано 841 383 застрахованих робітників та службовців [16, с.27]. Після цього Головним управлінням соціального страхування при Народному комісаріаті праці УСРР були видані річні фінансові та статистичні звіти діяльності органів соціального страхування за 1924/25, 1925/26, 1926/27 та 1927/28 операційні роки.

Статистичні дані звітів засвідчують, насамперед, стрімкий період росту фінансової системи у початковий етап зародження та становлення соцстраху. Якщо взяти за основу баланс переданий соцзабезами органам НКП, то з'ясується, що на 1 жовтня 1923 р. він виріс майже в 3 рази, на 1 жовтня 1924 р. – в 12 разів, а на 1 жовтня 1925 р. – майже у 15 разів. Здавалося б, значний ріст доходів та витрат соціального страхування повинен був виражати особливе благополуччя рівня соціального захисту населення. Однак, частка фінансів для виплати допомог та пенсій, яка на 1 жовтня 1923 р. становила 42%, на 1 жовтня 1924 р. – зменшилася до 30,48%, а на 1 жовтня 1925 р. – 27,0% [12, с.86].

Страхові внески нараховані для державних страхувачів складали 73,67%, приватних – 16,67% та кооперативних – 9,66%. Найменше внесків сплачували

державні підприємства із пільговим тарифом, в яких недоплата складала 26,11%. Середній відсоток недоплат по Україні – 20,72%. Серед губерній України на першому місці по заборгованості перебувала Донецька губернія (51,2%) [16, с.34].

Перехід до збору внесків через банки дозволив Головносоцстраху України вже в січні 1925 р. опублікувати повний звіт про всі зібрані і використаними страховими органами суми за 1923/24 р. Такі дані значно реальніше відображали фінансовий стан, оскільки базувалися не лише на звітах страхових органів, але й на інформації банків. Крім того, це був перший повний оперативний рік діяльності страхових органів по стягненню страхових внесків. Так, за час з 1 жовтня 1923 р. по 30 вересня 1924 р. по 9 губерніях України було нараховано страхових платежів на суму 55 627 603 крб. За цей час зібрано 44 443 829 крб. Відсоток стягнених внесків по Україні складав 79,9 %. Найбільші надходження були зафіксовані у Катеринославській губернії – 94%, найменші – в Донецькій – 67,6%. Одна із причин такого становища полягала в тому, що до страхувачів Донбасу, які були переважно держаними підприємствами, не дозволялося застосовувати примусові методи стягнення внесків[22, с.20]. Поряд із цим в Донбасі 80% застрахованих проходили за пільговим тарифом, в той час як в інших губерніях лише від 25,2% до 45,9%. В той же час, на частку Донбасу припадало 39,3% операційних витрат по Україні[23, с.22]. Незважаючи на певні труднощі та найнижчий страховий тариф, в перший повний операційний рік страхові органи УСРР впоралися із поставленим завданням з виплати допомог та пенсій, без залучення дотацій із центру.

Подальший ріст доходів та витрат страхових органів УСРР відображає подана нижче таблиця.

Бюджет органів соціального страхування УСРР у 1920-х рр. [24, с.6]

Операційний рік	Доходи	Витрати
1923/24 р.	44 443 828	25 618 989
1924/25 р.	66 801 890	46 318 606

1925/26 р.	104 394 647	74 474 346
1926/27 р.	137 571 227*	86 932 430
1927/28 р.	186 345 345	98 657 312

Поступове зростання доходів та витрат пояснювалося перш за все збільшенням кількості застрахованих. Це явище є закономірним. Однак, поряд із цим сума коштів для обслуговування одного застрахованого протягом вказаного періоду постійно зменшувалася. Так, якщо у 1923/24 р. на одного застрахованого припадало 3 крб. 14 коп., то в 1924/25 р. - 2 крб. 60 коп., 1925/26 р. - 2 крб. 50 коп., 1926/27 р. – 2 крб. 10 коп., а в 1927/28 р. – 1 крб. 67 коп.[25, арк.21].

За постановою Союзної ради соціального страхування (СРСС) від 26 лютого 1925 р. «Про тарифи внесків на соціальне страхування» з 1 жовтня 1924р. запроваджувався новий тариф внесків на соціальне страхування. Середня ставка була зменшена до 14%. При цьому суттєве зменшення відбулося для державної важкої промисловості з 16 до 10%, та для транспорту із 16 до 12%[26, с.2].

Зменшення страхових тарифів позитивно відбилося на становищі стягування внесків. Так, якщо у 1922 р. страховим органам із кожних 100 крб. запланованих внесків вдавалося збирати 30 крб., то у 1923 р. – 70 крб., 1924 р. – 80 крб., то в березні 1925 р. – 100 крб. В той же час РНК УСРР застерігав, що в середньому страховий тариф не може бути меншим 14%, оскільки лише в такому разі можна зберегти попередній розмір допомог та пенсій[27, с.29].

В цілому, зниження тарифів обтяжило і без того складне фінансове становище страхових органів. Особливо це стосувалося українського регіону, в якому середній тариф страхових внесків був набагато меншим від загальносоюзного, в той же час витрати на виплату допомоги із тимчасової непрацездатності в промислових районах були найбільшими. Відчуваючи постійну нестачу коштів, страхові органи України велику надію покладали на допомогу із всесоюзних фондів. Для врегулювання фінансових потоків

---

* Ріст страхових внесків починаючи з 1925/26 р. поданий із надбавкою на житлове будівництво.

страхових коштів в межах СРСР у квітні 1926 року з'явилося нове положення про фонди. Воно запроваджувало принцип єдності страхових фондів. Вищестоящі органи отримували право підкріплювати дефіцити страхових кас за рахунок вільних коштів. Положення встановлювало на визначений термін додаткові відрахування до фондів центральних страхових органів. В кожній союзній республіці передбачалося утворення особливих фондів, що знаходилися у розпорядженні страхових органів[28, с.1].

Концентрація значної частини страхових коштів в центрі з метою оперативного втручання не вплинула на покращення ситуації на місцях. Друга всесоюзна страхова нарада (16-17 квітня 1926 р) констатувала скрутний фінансовий стан страхових органів. Це знайшло своє вираження у різкому падінні (майже вдвоє) з 1 квітня 1925 р. по 1 квітня 1926 р. оперативно-резервних коштів та припиненні виплати допомог і пенсій по окремих промислових районах. Погіршення становища вбачалося у безперервному переході на пільговий тариф, що знизило середню ставку тарифу із 14 до 13,5% та покладення на страхові органи додаткових видатків. Становище ускладнювалося ще й тим, що по деяким крупним об'єднанням (Гомза, Південьсталь) затримувалася сплата внесків та виникла заборгованість по виплатах[29, арк. 89].

В цілому за 1925/26 р. страховими органами УСРР було нараховано страхових внесків на суму 107 621 374 крб., а стягнуто 103 869 829 крб. (96, 51%). Відсоток стягнутих внесків був значно меншим за попередній рік, що офіційно обґрунтовувалося фінансовими труднощами промисловості у I півріччі. В той же час бюджет у порівнянні із попереднім роком збільшився майже на 50%. Це пояснювалося збільшенням кількості застрахованих та розмірів заробітної плати. Негативно на стані бюджету позначилося зменшення тарифу та збільшення кількості державних підприємств, що проходять за пільговим тарифом. Якщо на 1 жовтня 1925 р. було 50,7% повнозастрахованих за пільговим тарифом, то на 1 вересня 1926 р. – 65%. В 1925/26 недобір внесків складав 7,83% (8,5 млн.), з них 72% заборгованості державних підприємств[30,

с.8-9]. Фактично, починаючи із цього часу бюджет органів соціального страхування УСРР стає дефіцитним.

Постановою ЦВК та РНК СРСР від 18 січня 1927 р. відбулося подальше розширення пільгового страхового тарифу. Тепер він поширювався також на: державні видавництва; спілки безбожників; державні, кооперативні установи і підприємства та громадські організації при виконанні ними робіт із житлового будівництва[31, с.30]. Зосередження в Україні 66-68% всієї важкої промисловості розширювало сферу застосування пільгового страхового тарифу. Звідси і поступове зменшення страхового тарифу: 1925 р. – 13,23%, 1926 р. – 12,6%, 1927 р. – 12,43%. Бюджет на 1926/27 р. був складений із дефіцитом 6 250 000 крб. (витрати 95 млн. крб., доходи – 88 млн. 750 тис. крб.) Вихід із становища, що пропонувався страховими органами полягав у припиненні поширення пільгового страхового тарифу, надання допомог із всесоюзного запасного фонду та створення на Україні запасного фонду у розмірі двох тижневих виплат (2-3 млн. крб.) [32, с.10].

Дефіцит бюджету призводив протягом року до перебоїв із видачею допомог і пенсій. В промислових районах виплати затримувалися до 2 місяців. Внаслідок цього були посилені контрольні-штрафні санкції. 3 18 000 обстежень проведених у 1926/27. в 4 тис. випадків було описано майно неакуратних платників, в 2 235 випадках страхувачі були притягнуті до кримінальної відповідальності[24, с.6].

Бюджет страхових органів УСРР на 1927/28 рр. був складений із дефіцитом 6 млн. крб. (доходи – 145 млн., витрати – 151 млн.). Найбільшу частку витрат складали: допомоги із тимчасової непрацездатності (37%), забезпечення інвалідів та членів їх сімей (23,5%), допомоги із безробіття (17%)[33, с.17]. Протягом 1927/1928 р. затримки із виплатою допомог та пенсій в Україні стали носити постійний характер. В Артемівську, Сталіно, Луганську, Кривому Розі, Миколаєві, Маріуполі, Одесі, Кременчуці, Києві допомоги по хворобі затримувалися на 1-2 місяці, а по додаткових видах – на 4-5 місяців. Центр звинувачував страхові органи УСРР у безсистемних витратах[34, с.2-3].

Комісією ВЦРПС та НКП СРСР, яка в серпні 1928 р. працювала в Україні основними причинами фінансової кризи були визнані недобір страхових внесків та перевитрати кошторисів. Комісія запропонувала «доручити соцстраху прийняти рішучі заходи (від догани до зняття з посади із віданням до суду винних у порушенні фінансової дисципліни) [35, с.4-5]. Проаналізовані нами цифрові дані порівняльного балансу страхових органів УСРР говорять про інше. Протягом 1926-1928 рр., зважаючи на збільшення застрахованої маси, збільшувався загальний баланс страхових органів УСРР. В той же час фонд допомог і пенсій, з якого мали проводитися виплати зменшувався у геометричній прогресії: у жовтні 1926 р. – 9,35%, жовтні 1927 р. – 2,8%, жовтні 1928 р. – 0,7%. Одночасно не може залишатися не поміченим збільшення відсотків капіталів соцстраху в рухомому та нерухомому майні[13, с.96; 14, с.127; 15, с.140]. Мабуть, розуміючи це та для недопущення подібних ситуацій в майбутньому Раднаркоми РСФРР та УСРР у жовтні 1928 р. прийняли постанови про можливість підвищення страхового тарифу. Таку пропозицію підтримали ВЦРПС та більшість індустріальних спілок[36, с.12].

Союзний бюджет соціального страхування на 1928/29 р. був зведений із великими труднощами і прийнятий 2 січня 1929 р. Страхові органи визнали, що у найближчі роки утримати необхідний рівень забезпечення буде можливо лише при перегляді страхових тарифів. Передбачалася сплата страхових внесків два рази на місяць (замість одного) та передача коштів у фонд робітничого житлового будівництва 1 раз в місяць (раніше – щоденно). Такі нововведення збільшили дохідну частину союзного бюджету на 33 млн. крб., які розподілилися між союзними республіками: РСФРР – 23,7 млн., УСРР – 6,3 млн., БСРР – 0,5%, ЗСФРР – 1,3%, Узб. СРР – 0,6%, Турк. СРР – 0,1%, транспорт – 0,5% [37, с.5].

У лютому 1929 р. постановою РНК СРСР був змінений порядок прийняття та затвердження бюджету соціального страхування. Раніше бюджет, складений Головоцстрахом затверджувався РНК союзної республіки і лише згодом вливався у єдиний союзний бюджет. Тепер право затвердження

бюджету передавалося союзному наркомату праці, який згодом лише ставив до відома РНК республік. Такий порядок, порушуючи конституційні права союзних республік, зосереджував фінансові важелі соцстраху в руках НКП СРСР. РНК РСФРР спробував опротестувати дане рішення, однак воно залишилося без змін[38, с.15].

Виконання бюджету страхових органів УСРР за 1928/29 р. не було опубліковано. Із вступом у першу п'ятирічку кошти соцстраху спрямовуються не стільки на виплату допомог та пенсій соціально-незахищеним категоріям працівників, скільки для забезпечення соціально-побутових потреб робітників провідних галузей економіки

Таким чином союзне керівництво соцстраху свідомо зменшувало обсяги коштів, спрямованих на виплату допомог і пенсій, збільшуючи обсяг рухомого та нерухомого майна соцстраху для обслуговування соціально-побутових потреб робітників промисловості та покладаючи на соцстрах невластиві для них витрати. Найменші розміри страхових тарифів та поширення пільгового тарифу остаточно підривали фінансову базу страхових органів УСРР.

Список використаних джерел та літератури

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. - К., 2005.
2. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: Навчальний посібник. – К., 2005.
3. Шарпаций В.Г. Функціонування системи соціального забезпечення в УСРР 1921 – першої половини 1930-х років. – К., 2005.
4. Шарпаций В.Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20 – 30-ті роки ХХ ст.). – К., 2006.
5. Кодекс законів о труде 1922 г. – Харьков, 1923.
6. Сборник действующего законодательства по социальному страхованию на Украине. Под общей редакцией И.И. Фреймана. – Харьков, 1926.
7. Сборник постановлений и распоряжений по социальному страхованию. – Харьков, 1923.
8. Фрейман І.І. Збірка правил про забезпечення застрахованих порядком соціального страхування. – Харків, 1929.
9. Фрейман І.І. Финансовая система социального страхования. Сводка правил, регулирующих финансовые взаимоотношения органов соцстраха со страхователями – Харьков, 1927.
10. Гутцайт В. На что живут страховые органы (популярное изложение

- финансовой системы советского социального страхования. Изд. 2-е. – М., 1926.
11. Немченко Л. П. Финансовые вопросы социального страхования в 1923 г. – М., 1923.
  12. Социальное страхование в 1924-1925 гг. Материалы к страховой компании. – М., 1925.
  13. Социальное страхование на Украине в 1925-1926 гг. – Харьков, 1927.
  14. Соціальне страхування на Україні у 1926-1927 рр. (Статистичні та фінансові матеріали). – Харків, 1928.
  15. Соціалне страхування на Україні у 1927-1928 рр. (Статистичні та фінансові матеріали). – Харків, 1929.
  16. Финансовой отчет и анализ финансового положения социального страхования на Украине за 1-ю половину 1923/24 г.- Харьков, 1924.
  17. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф.Р. 188. – Оп.3. – Спр.22.
  18. Державний архів Вінницької області (ДАВО). – Ф.Р. 3745. – Оп.1. – Спр.1.
  19. Вопросы страхования. – 1923. – №6.
  20. Вестник профдвижения Украины. – 1926. - №21/22.
  21. Романов Я. В Донбасе страхвзносы поступают плохо // Вопросы страхования. – 1923. – №49-50.
  22. Некторський А. Стягнення страхових внесків // Вопросы страхования. – 1925. – №6.
  23. Зінов'єв Б. Поступлення и расходы в Донбасе // Вопросы страхования. – 1925. – №9.
  24. Басюк З. Социальное страхование в УСРР // Вопросы страхования. – 1929. - №18.
  25. ДАВО. – Ф.Р. 1055. – Оп.4. – Спр.6.
  26. Файнгольд Б. Новый страховой тариф // // Вопросы страхования. – 1925. – №8.
  27. Милютин Б. Три года советского социального страхования. – М., 1926.
  28. Фрейман И.И. Новое положение о фондах // Вопросы страхования. – 1926. – №13.
  29. ДАВО. – Ф.Р. 1055. – Оп.7. – Спр.1.
  30. Фрейман И. Социальное страхование на Украине (Бюджет 1925/26 г.) // Вопросы страхования. – 1927. – №7.
  31. Вопросы страхования. – 1927. - №11.
  32. Мельник Г. Финансовое состояние страховых органов Украины // Вопросы страхования. – 1927. – №32.
  33. Бюджет страхових органів України на 1927/28 р. // Вопросы страхования. – 1928. – №11.
  34. Фейгель Л. Почему происходят перебои в выплатах на Украине // Вопросы страхования. – 1928. – №24.
  35. К М. Что показало обследование (финансовая работа страховорганов Украины // Вопросы страхования. – 1928. – №33.
  36. Вопросы страхования. – 1928. – №30.
  37. О введение в действие новых сроков взимания взносов на социальное

страхование. Постановление СССС при НКТ СССР от 31 января 1929 г. – М.: Цусстрах, 1929.

38. Вопросы страхования. – 1929. – №23-24.